

**Toespraak door Dr. Bernard Bot, Minister van Buitenlandse
Zaken,**

ter gelegenheid van de presentatie van het boek

“De slag om de globale democratie”,

door Ernst John Kaars Sijpesteijn *et alia*.

Felix Meritis

Amsterdam, 15 november 2006

*Geachte Heer Kaars Sijpesteijn,
Geachte auteurs,*

Democratie is een droom. Maar net als vele dromen, spat ook de democratische droom maar al te vaak uiteen. Neem Haiti. In 1791, twee jaar na de Franse revolutie, liet het democratisch ideaal zich in volle glorie zien toen een slavenopstand uitbrak op de Franse kolonie van Saint Domingue. Deze opstand greep snel om zich heen, en in 1804 verklaarde Haïti zich een onafhankelijke republiek. Haïti is echter nooit een echte democratie geworden en vandaag de dag is het het armste land op het westelijke halfrond. Op zijn best is het een zeer fragiele democratie en staat.

Nog een voorbeeld: Zimbabwe. In 1980 kwam aan het blanke minderheidsbewind van Rhodesie een einde. Inmiddels is de bevolking vele illusies armer. De revolutionair Robert Mugabe is geworden tot een dictator die zijn ooit redelijk welvarende land heeft veranderd in een puinhoop.

Wat laten deze voorbeelden ons zien? Ten eerste dat de droom van democratie en vrijheid geen exclusief westerse is, maar een universele. Ten tweede dat democratiseringsprocessen vaak onvolledig zijn; staten hebben dan in formele zin wel de kenmerken van een democratie, zoals verkiezingen en parlementen. Maar in een echte, functionerende democratie is ook sprake van een rechtsstaat en een democratische cultuur die verder gaat dan alleen de formele instituties.

Te vaak wordt aangenomen dat democratie alleen maar gaat over stemmen en het winnen van een meerderheid. Maar in Haïti en Zimbabwe, en in veel andere landen, zijn verkiezingen alleen niet voldoende gebleken om de democratie te laten bloeien.

Wat veel mislukte democratieën ontberen is dat zij geworteld zijn in een democratische cultuur en een stevige rechtsstaat. Echte democratie houdt ook in:

- vrijheid van meningsuiting; en dus onafhankelijke media.
- Politieke representatie van minderheden;
- vrijheid van godsdienst en geloof;
- inspraakmogelijkheden;
- een eerlijk speelveld in de economie, gebaseerd op contracten of afspraken die toetsbaar en afdwingbaar zijn.
- de mogelijkheid je rechten via de rechter af te dwingen, desnoods tegen de overheid zelf;
- en, meer in het algemeen, de scheiding der machten.

De geschiedenis van de democratie in Europa en Amerika laat zien dat niet het kiesrecht, maar een democratische cultuur en de rechtsstaat de voorwaarde is geweest waaronder formele democratie zich kon ontwikkelen tot echte, functionerende democratie.

In Nederland werd het algemeen kiesrecht voor mannen pas in 1917 ingevoerd en voor vrouwen pas in 1919. Pas in 1965 ging het actief kiesrecht van 23 naar 21 jaar. Pas vanaf 1971 mogen 18 jarigen stemmen. En het is pas sinds 1983 dat je als 18-jarige zelf kan worden verkozen. Je kan het je nu nauwelijks meer voorstellen.

De westerse maatschappijen zijn dus begonnen als klasse-maatschappijen. Dat geldt zelfs voor de founding fathers van de Verenigde Staten, die slaven letterlijk slechts als halve burgers en Indianen überhaupt niet als burgers meerekenden. De trage uitbreiding van het kiesrecht valt niet goed te praten – zeker niet waar het gaat om de Afro-Amerikaanse bevolking in de Verenigde Staten. In Amerika en Europa hebben we dus vanaf het begin veel aandacht besteed aan de spelregels en te weinig aan wie er mocht meespelen.

Dat wil niet zeggen dat het beter is om eerst de spelers toe te laten en pas daarna te bedenken wat de spelregels zijn. Dat is wat je nu vaak ziet. Zo kan er chaos ontstaan en een winner-takes-all samenleving, waarin bepaalde groepen er met de buit vandoor gaan en andere met lege handen achterblijven.

Kortom: conclusie één van vandaag is dat het bevorderen en beschermen van democratie – of wel de slag om de mondiale democratie – mede en vooral ook gaat om de rechtsstaat. En dat het belangrijk is om dat te benadrukken in de dialoog der beschavingen.

Toch is het verheugend dat meer mensen dan ooit in een of andere vorm van democratie leven. Sinds de val van de muur hebben we de derde – en grootste – democratiseringsgolf van de moderne tijd meegemaakt. Deze golf lijkt nog niet voorbij, al neemt de kracht af.

Timothy Garton Ash van de Universiteit van Oxford geeft het Westen nog twintig jaar om de gemeenschap van democratieën uit te breiden.

Daarna zullen wij door de opkomst van andere mogelijkheden niet meer de scheppende kracht hebben om dergelijke ontwikkelingen zonder hulp van anderen te stimuleren. Hij spreekt over onze taak het begrip “wij” een bredere betekenis te geven dan het nu heeft.

Wat ons daarbij helpt is dat mensenrechten en democratie wel degelijk *universele* waarden zijn. Niet voor niets spreekt men over de *universele* verklaring van de rechten van de mens. Niet voor niets ziet men op verschillende momenten in de geschiedenis, op verschillende plekken op de rechten en vrijheden van mensen veel aandacht krijgen. En niet voor niets hebben in VN-kader wereldleiders bij de VN-top in 2005 benadrukt dat democratie een universele waarde is en richtten zij een United Nations Democracy Fund op.

Het boek waaraan u allen hebt bijgedragen biedt wat dat betreft waardevolle inzichten in de problemen die Europa confronteren op dit gebied. Dit soort verkenningen zijn essentiële wapens in deze strijd waarmee we globalisatie en democratisering in goede banen kunnen leiden. Want ook Nederland, met één been in de Angelsaksische cultuur en één been in de continentaal-Europese cultuur heeft hier een verantwoordelijkheid – jegens anderen en jegens onszelf en onze kinderen.

Europa moet in de slag om de mondiale democratie een bron van hoop en inspiratie blijven – voor de Europeanen zelf en voor anderen. ‘Practice what you preach’ is daarbij een belangrijke voorwaarde. Daarvoor heeft Europa natuurlijk wel invloed nodig, nu, over twintig jaar en liefst ook daarna. Daarvoor moet Europa doorgaan met het ontwikkelen van het gemeenschappelijk buitenlands beleid.

Maar in ons enthousiasme over Europa moeten we andere geestverwanten niet uit het oog verliezen. Daar gaat uw boek in belangrijke mate ook over. Europa en de Verenigde Staten zijn politiek en economisch nauw verbonden aan elkaar. Maar onze vriendschap gaat nog dieper. De Verenigde Staten is net als Europa een belangrijke thuishaven van vrijheid en democratie. Franklin Delano Roosevelt noemde de Verenigde Staten tijdens de Tweede Wereldoorlog “het arsenaal van de democratie”.

Er wordt veelvuldig in het boek gewezen naar de verschillen tussen Europa en de Verenigde Staten. Maar zoals de meeste auteurs inzien zijn er ook grote overeenkomsten. We moeten ophouden structureel de verschillen uit te vergroten en de overeenkomsten bagatelliseren.

De keuze is niet *tussen* Washington of Brussel; we moeten beide kiezen. De uitdaging is om samen te werken. Samen binnen Europa en samen met de Verenigde Staten. Zoals ik onlangs op Georgetown University beargumenteerde kunnen we – uit een Europese en een Amerikaanse droom - ook een transatlantische droom formuleren:

‘Onze gezamenlijke transatlantische droom benadrukt het recht van alle individuen op onderwijs, persoonlijke ontwikkeling en kansengelijkheid, alsmede onze gezamenlijke plicht om voor het welzijn van anderen te zorgen. Deze droom wordt beschermd door de checks and balances van democratie en de rechtsstaat.’

Europa en Amerika hebben elkaar nodig bij het beschermen en bevorderen van democratie. Zoals in een van de bijdragen te lezen valt: “Hoe beter de Europese Unie en de Verenigde Staten er de komende jaren in slagen om een internationale coalitie te vormen, des te meer van het westers mensbeeld behouden zal blijven.”

Hoewel we dus enorm moeten uitkijken met begrippen als “westers mensbeeld”, ben ik het met de strekking van het argument eens: we moeten onze handen ineensluiten om democratie en rechtsstaat zowel binnen als buiten onze grenzen te blijven beschermen. Dat betekent ook dat we ons in de strijd tegen terrorisme houden aan onze eigen waarden en normen. Dit is een permanente opdracht. Op het spel staat de basis van wat wij in het westen zien als het goede leven, of in uw woorden ‘democratie met zijn respect voor recht en instituties is synoniem met vrede en veiligheid.’

Conclusie twee: transatlantische samenwerking blijft onmisbaar bij de bescherming en bevordering van democratie en rechtsstaat.

Dat wil niet zeggen dat Europa automatisch altijd ook de Amerikaanse methoden moet overnemen. Voordat wij ons al te enthousiast in het democratiseringsproces van andere landen storten, moeten we altijd stil staan bij de kans van slagen, bij de te gebruiken instrumenten, en bij de eigenheden van andere landen en culturen. Democratie is geen panacee voor alle problemen en kent bovendien verschillende uitingsvormen. Er is geen standaardmodel, dat overal kan worden toegepast.

Dames en heren,

Ik ben blij met deze bijdrage aan het debat over de transatlantische samenwerking. Te lang is dat debat er een geweest van goedkoop kritiek leveren over en weer. Ik kan u verzekeren dat Nederland altijd opkomt voor zijn belangen en principes, ook in de relatie tot de Verenigde Staten. Maar het lijkt geen twijfel dat Europa en Amerika elkaar de komende jaren nog hard nodig zullen hebben. En elke verstandige discussie over de transatlantische betrekkingen neemt deze realiteit als uitgangspunt. Met het geheven vingertje bereikt Nederland niet zo veel – laten we ons dat goed blijven realiseren.

Dank u.